

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 2 • Sayı: 1 • 2004 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu

Yayın Kurulu

Şevket K. Akar, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, Ahmet Davutoğlu, İhsan Fazlıoğlu,
Samime İnceoğlu, Abdülhamit Kırmızı, Mustafa Özel, Yunus Uğur

Danışma Kurulu

Gökhan Çetinsaya, *İstanbul Teknik Üniversitesi* Cemal Kafadar, *Harvard Üniversitesi*
Mehmet Genç, *Bilgi Üniversitesi* Mustafa Kara, *Uludağ Üniversitesi*
Tevfik Güran, *İstanbul Üniversitesi* Sabri Orman, *Marmara Üniversitesi*
Mehmet İpşirli, *Fatih Üniversitesi*

Adres Vefa Cad. No. 35 34470 Vefa İstanbul

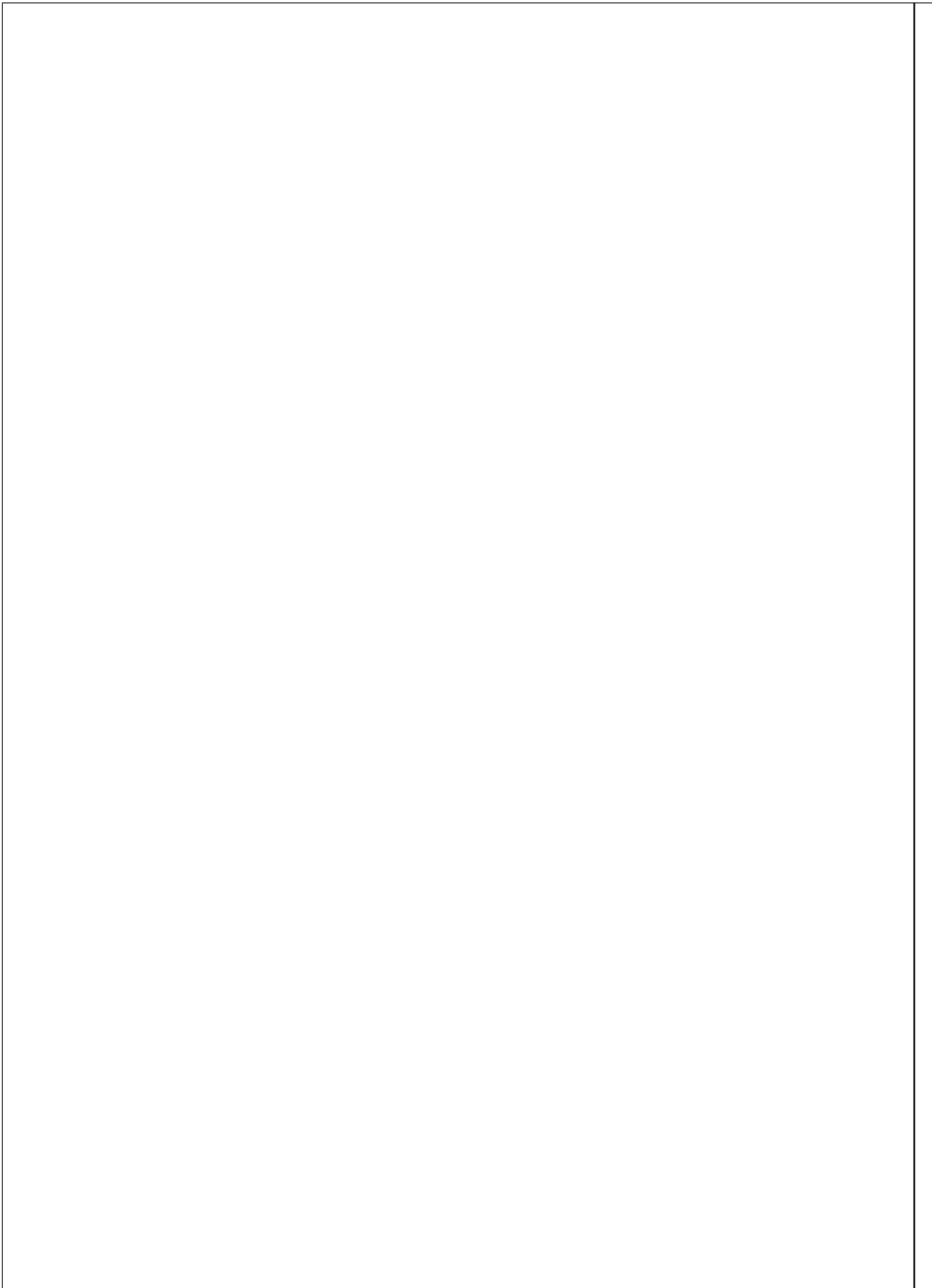
Tel 0212. 528 22 22 pbx **Faks** 0212. 513 32 20 **e-mail** talid@bisav.org **internet** http://www.bisav.org.tr

Abonelik ABONET **Tel** 0212. 222 72 06 **Faks** 0212. 222 27 10

e-mail abonet@abonet.net **internet** www.abonet.net **Abone Dağıtım** AKTİF DAĞITIM

Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur.

Dergiye gönderilen yazılar yayınlanınsın, yayınlanmasın iade edilmez.

Cilt 2 | Sayı 1 | 2004

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI

Türk Siyaset Tarihi

| Tanzimat'tan Günümüze

LİTERATÜR
DERGİSİ

SAYISI

Sunuş 5-8

Türk Aydınının Tanzimat'la İmtihanı:

Tanzimat ve Tanzimat Dönemi Siyasi Tarihi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Coşkun ÇAKIR 9-69

Modernite, Tarih ve İdeoloji:

II. Abdülhamid Dönemi Tarihçiliği Üzerine Bir Değerlendirme

Nadir ÖZBEK 71-90

II. Abdülhamid Dönemi Siyasi Tarihi Bibliyografyası

Semih AKGÜN-Özkan AKPINAR 91-97

Meşrutiyet Dönemi Türk Siyasî Hayatı Kaynakçası

Cüneyd OKAY 99-112

Osmanlı Hilafeti Meselesi: Bir Literatür Değerlendirmesi

Ş. Tufan BUZPINAR 113-131

XIX. Yüzyıl Balkan Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme

Gül TOKAY 133-148

Sovyet ve Türk Tarih Yazıcılığında Rusya Müslümanlarının Düşünce Tarihi

Ahmet KANLIDERE 149-181

Osmanlı Siyaset Kültürünü Anlamada Kaynak Olarak İlm-i Nücüm: Sadullah el-Ankaravi

Gülçin TUNALI KOÇ 183-195

Türkiye'de Siyaset ve Resmî İdeoloji: Temel Yaklaşımlar

H. Emre BAĞCE 197-224

Türk Siyasal Literatürü Üzerine Kısa Notlar

H. Emre BAĞCE 225-266

Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikasına Dair

Türkçe Kaynak ve Araştırmalar (1923-1945)

Mustafa BUDAK 267-340

1945 Sonrası Türk Dış Politikası ile İlgili Çalışmalar

Mesut ÖZCAN 341-355

Şerif Mardin ile Türk Siyaset Düşüncesi Üzerine 357-381

Siyasî Tarih Kaynağı Olarak Hatırat ve Gezi Notları
Şevket Kamil AKAR-İrfan KARAKOÇ 383-421

Bir Siyasî Portre Denemesi: Fuat Köprülü
Abdülkerim ASILSOY 423-437

Niyazi Berkes ve Eserleri Hakkında
Fahrettin ALTUN 439-474

Gogol'un Paltosu: Tarık Zafer Tunaya ve "Siyasî Partiler"
Mehmet Ö. ALKAN 475-481

XIX. Yüzyıl Osmanlı Modernleşmesi Çalışmalarının Öncülerinden
Roderic H. Davison ve Eserleri
Haşim KOÇ 483-491

Bir Siyaset Sosyoloğu Olarak Şerif Mardin
Alim ARLI 493-510

T A N I T I M L A R

Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri
Lütfi SUNAR 511-526

Soğuk Savaş Atmosferinde DP'ye Muhalif Bir Dergi: Forum
Yücel BULUT 527-550

Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi
Fahrettin ALTUN 551-575

F. A. K. YASAMEE, Ottoman Diplomacy: Abdulhamid II
and the Great Powers, 1878-1888
Sevinç ALKAN ÖZCAN 577-584

Necmettin ALKAN, Die deutsche Weltpolitik und die Konkurrenz der
Mächte um das osmanische Erbe. Die deutsch-osmanischen Beziehungen
in der deutschen Presse 1890-1909, Münster 2003
M. Alaaddin YALÇINKAYA 585-589

Engin Deniz AKARLI, The Problems of External Pressures, Power Struggles, and Budgetary
Deficits in Ottoman Politics Under Abdulhamid II (1876-1909): Origins and Solutions
Ebubekir CEYLAN 591-596

Cemal FEDAYİ, Turan Güneş: Siyasal Yaşamı ve Siyasal Düşüncesi
Akif DEMİRCİ 597-600

Hatice BABAVATAN, The Understanding of 'Afrikâ-yi Osmânî' in the Late Ottoman
Period: The Case of Zanzibar
Vildan SERDAROĞLU ŞİŞMAN 601-603

EK Ulusal ve Uluslararası Dergilerde Türkiye Araştırmaları
Eylül 2003–Mart 2004 605-622

Sunuş

İkinci sayımızın *Sunuş* yazısında da belirttiğimiz üzere, Türk Siyaset Tarihi Literatürü'nü, başlığın kapsamına giren dönemin ve araştırma alanının genişliği nedeniyle iki ayrı sayıda ele almayı planlamıştık. Ayrım noktası olarak da, *Tanzimat Fermanı ve Dönemi* alınmıştı. İkinci sayımız, bu ayrıma uygun olarak, "Türk Siyaset Tarihi: Tanzimat'a Kadar" başlığını taşımaktaydı. Dergimizin bu sayısı da, yine bu ayrıma bağlı olarak, Tanzimat sonrası Türk Siyaset Tarihi'ni konu edinmiştir ve "Türk Siyaset Tarihi: Tanzimat'tan Günümüze" başlığını taşımaktadır.

Önceki sayımızda olduğu gibi, bu sayımızda da Türk Siyaset Tarihi ile ilgili üç alanı kuşatmayı amaçladık: İç politika/siyasi tarih; dış politika/diplomasi tarihi ve siyasî düşünceler tarihi. Her bir alanı; hem kronolojik (Tanzimat'tan günümüze), hem de tematik (farklı coğrafi bölgeler, diplomasi tarihi...) yönden ele almaya çalıştık. Ayrıca literatür inceleme yazıları, bibliyografyalar, siyaset ve sosyal bilimciler, tarihçiler ve eserlerine ilişkin değerlendirme yazıları, öncü isimlerle yapılan röportaj, dergi, tez ve kitap tanıtım-değerlendirmeleri ve Türkiye ile ilgili ulusal ve uluslararası dergilerin içerikleri dergimizin üçüncü sayısının muhtevasını oluşturmaktadır.

Bu sayımızda yer alan ve Tanzimat'tan günümüze kadar olan dönemde siyasî düşünce, siyasî tarih ve dış politika konularını bir bütün olarak konu edinen yazılardan ilki Coşkun Çakır'ın *Türk Aydınının Tanzimat'la İmtihanı: Tanzimat ve Tanzimat Dönemi Siyasî Tarihi Üzerine Yapılan Çalışmalar* başlıklı yazısıdır. Çakır konuyu iki ayrı bölümde ele almakta, ilk bölümde bir reform hareketi olarak Tanzimat'ın durduğu yeri ve aydınların Tanzimat algısını tespit etmeye çalışmakta, ikinci bölümde ise Tanzimat'ın genel olarak ve farklı alanlarda uygulanması sonucu ortaya çıkan gelişmeleri konu edinen çalışmalarını değerlendirmektedir.

İkinci olarak, Nadir Özbek'in *Modernite, Tarih ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi Tarihçiliği Üzerine Bir Değerlendirme* adlı yazısı II. Abdülhamid dönemine ilişkin ideolojik yaklaşımları sorgulayan ve yeni eğilimlere işaret eden çalışmalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özbek'in yazısını Semih Akgün-Özkan Akpınar'ın hazırladığı *II. Abdülhamid Dönemi Siyasî Tarihi Bibliyografyası* takip etmektedir. Cüneyd Okay, *Meşrutiyet Dönemi Türk Siyasî Hayatı Kaynakçası* başlıklı yazısında, Meşrutiyet Dönemi kaynaklarını genel olarak değerlendirirken hangi konulara ağırlık verildiğini saptayarak henüz yeterince ya da hiç işlenmemiş konuları belirlemeye çalışmıştır. *Osmanlı Hilafeti Meselesi: Bir Literatür Değerlendirmesi* başlıklı yazısında Ş. Tufan Buzpınar, hilafet konusunu hilafet meselesinin doğuşundan yani 1540'lardan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasına kadar ve antlaşma sonrasında II. Meşrutiyet'in sonuna kadar olmak üzere iki döneme ayırarak yeni bir bakış açısıyla değerlendirmiştir.

Bölgesel içerikli yazılardan biri olan Gül Tokay'ın *XIX. Yüzyıl Balkan Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme* başlıklı yazısında, Balkan tarihi ile ilgili bir kısım temel kaynaklar yeniden değerlendirilmiş ve devam eden projelerin önemi vurgulanmıştır. Ahmet Kanlıdere *Sovyet ve Türk Tarih Yazıcılığında Rusya Müslümanlarının Düşünce Tarihi* başlıklı yazısı da öncelikle Ceditçiliğin tanımını ve kapsamını tartışmış ve Ceditçiliğin algılanış biçimlerine temel teşkil eden Sovyet ve Türk tarih yazıcılığının temel özelliklerini belirlemeye çalışmıştır. Yazının sonunda konuya ilişkin literatür verilmiştir.

Gülçin Tunalı Koç, *Osmanlı Siyaset Kültürünü Anlamada Kaynak Olarak İlm-i Nücûm: Sadullah el-Ankaravî* başlıklı yazısında, "birçok alan" tanımının içine giren ilm-i nücûm geleneğiyle siyasetin birebir ilişkisinden -XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış Ankaralı müneccim-şair Müderriszâde Sadullah el-Ankaravî'nin notlarından örneklerle de destekleyerek- bahsetmektedir.

Cumhuriyet Dönemini konu edinen yazılardan ilk ikisi H. Emre Bağce'nin *Türkiye'de Siyaset ve Resmî İdeoloji: Temel Yaklaşımlar ve Türk Siyasal Literatürü Üzerine Kısa Notlar* başlıklı siyasî tarih ve siyasî düşünceyi içeren çalışmalarıdır. Yazar ilk yazısında Kemalizm ve resmî ideolojiye yönelik bakış açıları ve tezleri bağlamında literatür değerlendirmesi ve eleştirisi yapılarak yeni bir sınıflandırma önerisinde bulunmaktadır. Türk siyasetinin temel sorunlarına işaret eden diğer yazısı ise ve bu hususta hangi konuların tartışıldığını ve ne tür çalışmaların yapıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Mustafa Budak *Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikasına Dair Türkçe Kaynak ve Araştırmalar (1923-1945)* başlıklı diplomasi tarihimiz ile ilgili yazısında hem konu hem de bölge değerlendirmesi yapmaktadır. Budak, Türkiye'deki dış politika araştırmalarının gerek tarih ve gerekse uluslararası ilişkiler disiplinlerinin temel kavram ve anlayışlarını kaynaştıran disiplinler arası bir niteliğe kavuşturulması ve dış politika araştırmalarının tek boyutlu ve uluslararası sistemi dikkate almayan değerlendirmelerden kurtarılması gerektiği üzerinde durmuştur. Mesut Özcan'ın *1945 Sonrası Türk Dış Politikası İle İlgili Çalışmalar* isimli yazısında konu ile ilgili başlıca referans kaynakları değerlendirilmiştir. Yazar yazısında Türk dış politikası literatürü ile ilgili genel yaklaşımı ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu sayımızda, düşünce tarihimiz üzerine yaptığı çalışmalarla alanının öncü isimlerinden birisi olan Şerif Mardin'le gerçekleştirdiğimiz bir röportajı okurlarımıza sunuyoruz. Zevkle okunacağını umduğumuz bu söyleşide, Mardin'in gerek kendi serüvenine, gerekse bu sahanın özelliklerine ve problemlerine ilişkin yaptığı değerlendirmelerin bu alanda çalışmak isteyen akademisyenler için önemli bir tecrübe aktarımı olduğu kanaatindeyiz.

Kuşkusuz hatıralar, siyasî tarihimizle ilgili önemli ipuçları sunan ve tarih, siyaset, edebiyat, toplumbilim üzerine çalışma yapan araştırmacıların göz ardı edemeyecekleri bir kaynak grubunu oluşturur. Şevket Kamil Akar-İrfan Karakoç *Siyasî Tarih Kaynağı Olarak Hatırat ve Gezi Notları* başlıklı yazılarında, bu sahaya dair ayrıntılı bir bibliyografyaya yer vermektedirler.

Özellikle Tanzimat sonrası dönemin siyasî, sosyal ve düşünce tarihi üzerine yapmış oldukları çalışmalarla bu alanın vazgeçilmezleri haline gelen belli isimler

üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Bu kısmın ilk yazısı, Abdülkerim Asılsoy'a ait *Bir Siyasî Portre Denemesi: Fuat Köprülü* başlıklı yazıdır. Asılsoy, yazısında özellikle edebiyat ve tarih alanında yaptığı tetkiklerle tarihi olaylar manzumesi olmaktan kurtarmış ve Batı'da ortaya çıkan yöntem anlayışını başarıyla tatbik etmek suretiyle XX. yüzyılın ilk yarısına her yönüyle damgasını vurmuş bir bilim adamı hüviyeti ile karşımıza çıkan Fuad Köprülü'nün ağırlıklı olarak siyasî kimliği üzerinde durmaktadır. Fahrettin Altun'un *Niyazi Berkes ve Eserleri Hakkında* başlıklı makalesi, Cumhuriyet Türkiye'sinin yetiştirdiği ilk sosyal bilimciler kuşağının önde gelen temsilcilerinden Berkes'in eserlerinin ve düşüncelerinin, düşünürün yaşadığı dönemin sosyal ve siyasal gelişmeleri bağlamında kapsamlı bir değerlendirmesini sunuyor. Altun, Berkes'in zihni oluşumunun Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında gerçekleştiğinden bahisle Mustafa Kemal inkılâplarının ve Kemalist modernleşme yaklaşımının onun tüm yaşamı üzerindeki belirleyici etkisini vurgulamakta ve bütün bunların, aynı zamanda, Berkes'in çok farklı alanlara ait birçok eserini birbirine bağlayan ortak bir anlam dünyası yarattığını iddia etmektedir. Mehmet Ö. Alkan *Gogol'un Paltosu: Tark Zafer Tunaya ve "Siyasî Partiler"* başlıklı yazısında Tunaya'nın bilimsel çalışmalarını değerlendirmekte, Tunaya ve takipçileri arasındaki ilişkiyi Gogol ve takipçileri arasında kurduğu esprili ilişkiye benzetmektedir. Haşim Koç, 1960'lı yıllardan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yenileşme temasını işleyen ve bu alanın bağımsız bir inceleme alanı haline gelmesindeki öncü isimlerden biri olan Roderic Davison'ın eserlerini ve düşüncelerini *XIX. Yüzyıl Osmanlı Modernleşmesi Çalışmalarının Öncülerinden Roderic H. Davison ve Eserleri* başlıklı yazıda irdelemektedir. Bu kısmın son yazısı Alim Arlı'nın *Bir Siyaset Sosyoloğu Olarak Şerif Mardin* başlıklı makalesidir. Arlı, yazısında, Mardin'in siyasî düşünce tarihi araştırma disiplini içerisindeki konumunu analiz etmeye çalışmaktadır. Mardin'in hem kuramsal perspektif hem de bilimsel gelenek açısından Türk sosyal bilimleri üzerindeki derin etkisinden söz eden Arlı, onun ayrıca Türk modernleşme tarihini incelemek için, liberal- hümanist ve aydınlanmacı geleneğin izlerini taşıyan alternatif bir paradigma geliştirdiğini belirtmektedir.

Öyle dergiler vardır ki, dergi olma özelliklerinin ötesinde etkinlik ve süreklilik sahibi olmuşlardır. Türk siyaset hayatında da bu özelliklere sahip bazı dergiler vardır: Kadro, Forum ve Yön gibi. Bunlar dergi olmalarının yanı sıra, belli bir ideolojik tutum ve kimliğin Cumhuriyet boyunca sürekliliğini de sağlayan birer hareket merkezi olmuşlardır. Bu sayımızda söz konusu ettiğimiz önemlerine binaen bu üç dergiyi konu edinen üç ayrı yazıya yer verdik. Lütfi Sunar, *Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri: Türk Devlet İdeolojisi ve Sol Kemalizmin Oluşumu Bağlamında Bir Analiz* başlıklı incelemesinde, 1932-1935 yılları arasında toplam 36 sayı olarak yayınlanmasına karşın Türk siyasî tarihinde önemli bir yere sahip *Kadro* dergisini, yayınlandığı dönemin şartlarının bir tahlilini de yapmak suretiyle ele almakta; Türk siyaset tarihi literatüründe *Kadro* hakkında yazılanların bir analizini yapmakta ve bu noktalardan hareketle de, *Kadro* dergisinin Kemalist Devrimi doktrinize etme çabasını ve bu çabanın Kemalist düşüncenin gelişmesi bağlamında ortaya çıkardığı sonuçları değerlendirmektedir. Yücel Bulut, *Soğuk Savaş Atmosferinde DP'ye Muhalif Bir Dergi: Forum* başlıklı yazı-

sında, DP'nin demokrasi dışı uygulamalarına muhalefet etmek ve Batılı standartlara uygun demokratik kurum ve anlayışların Türkiye'de yerleşmesi için çaba sarfetmek iddialarıyla yayın hayatına başlayan *Forum* dergisinin, 1954'te başlayıp 1970'te sona eren 371 sayılı uzun soluklu macerasının bir tanıtımını ve değerlendirmesini sunmaktadır. Bulut, yazısında, *Forum* dergisinin sahip olduğu kimlik ve yapısal özellikleri sergilemeye çalışmakta, dergi yazarlarının demokrasi anlayışlarını irdelemekte ve DP'ye muhalefetlerinin hangi noktalardan kaynaklandığı vb. sorulara cevaplar aramaktadır. *Yön*, günümüze kadar Türk siyasi hayatı üzerinde etkisi büyük olan bir dergidir. *Yön*, Kemalizm, sosyalizm, devletçilik, halkçılık, milliyetçilik, kalkınma ve demokrasi gibi pek çok kavramın yeniden formüle edildiği entelektüel bir platform işlevi görmüştür. Fahrettin Altun'a ait ve 1960'ların şartlarında, Kemalizmi yorumlamak suretiyle milliyetçi sol bir ideolojiyi ilk kez formüle eden bir teşebbüs olarak *Yön* dergisini değerlendirdiği *Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi* adını taşıyan yazı, aynı zamanda, dergi tanıtım-değerlendirme yazılarımızın sonuncusunu oluşturmaktadır.

Son kısımda tez/kitap tanıtımlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda Sevinç Alkan Özcan, F. A. K. Yasamee'nin *Ottoman Diplomacy: Abdulhamid II and the Great Powers 1878-1888* adlı kitabını; M. Alaaddin Yalçınkaya, Necmettin Alkan'a ait *Die Deutsche Weltpolitik und die Konkurrenz der Mächte um das Osmanische Erbe. Die Deutsch-Osmanischen Beziehungen in der Deutschen Presse 1890-1909* başlıklı çalışmayı; Ebubekir Ceylan, Engin Deniz Akarlı'nın *The Problems of External Pressures, Power Struggles, and Budgetary Deficits in Ottoman Politics Under Abdulhamid II (1876-1909): Origins and Solutions* ve Akif Demirci, Cemal Fedayi'nin *Turan Güneş: Siyasal Yaşamı ve Siyasal Düşüncesi* adlı doktora tezlerini; Vildan Serdaroğlu Şişman ise, Hatice Babavatan'ın *The Understanding of 'Afrikâ-yi Osmâni' in the Late Ottoman Period: The Case of Zanzibar* başlıklı yüksek lisans tezini tanıtmışlardır.

Türk Bilim Tarihini konu edineceğimiz bir sonraki sayımızda buluşmak dileğiyle...

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi